

POLIITTINEN TOIMINTA SOSIAALISEN KOHOAMISEN VÄYLÄNÄ

Martti Noponen

Kansanedustuslaitosten jäsenten sosiaaliselle taustalle ja poliittiselle uralle, jonka eri vaiheissa he ovat hankkineet esivalmennusta ennen valituksi tuloaan, on miltei kaikkialla havaittu olleen tyypillistä tavallista voimakkaamman sosiaalisen kohoamisen, ts. alemmaksi katsotusta yhteiskunnan kerrostumasta tai yhteiskuntaluokasta ylempään tapahtuneen siirtymisen. Poikkeuksellisen näkyvästi mainittu ilmiö on tullut esille sellaisissa yhteiskunnissa, joissa luokkajakoon liittyvät taloudelliset edut ovat olleet puolueuudostuksen perustekijöitä ja joissa nimenomaan poliittinen toiminta on voinut tarjota väylän alempiin yhteiskunnan kerrostumiin kuuluvien kyvykkäiden henkilöiden nousupyrkimyksille. Niinpä Suomessakin yksikamarisen eduskunnan jäsenten ammattiaseman, syntyperän, koulutustason ja sosiaalisen aseman arvostusta osoittavien arvonimien sekä muiden ns. objektiivisten kriteerien perusteella laadittu luokitus antoi tuloksen, että Venäjän vallan aikana valituista kansanedustajista 40 %, maailmansotien välisenä aikana valituista joka toinen ja sotien jälkeisenä aikana eduskuntaan tulleista hieman useampikin oli uransa aikana siirtynyt isänsä sosiaalisesta kerrostumasta korkeampaan.¹ Nämä sosiaalisen kohoamisen yleisyyttä osoittavat luvut — kuten sosiaalisesta liikkuvuudesta tehdyt laskelmat yleensäkin — riippuvat tietysti suuresti käytetyistä luokitusperusteista, esim. sosiaalisten kerrosten määrästä, jonka vaihtelevuus vaikeuttaa vertailujen tekemistä. Mainittujen poliittiseen johtajistoon kuuluvien henkilöiden ylöspäin suuntautuva liikkuvuus on joka tapauksessa arvioitavissa selvästi korkeammaksi kuin täysi-ikäisen väestön vastaava liikkuvuus.²

Poliittisen toiminnan merkitykseen sosiaalisen kohoamisen väylänä on kiinnitetty varsin vähän huomiota valtio-opillisessa tai sosiologisessa kirjallisuudessa siitä huolimatta, että mm. Robert Michels toi jo vuonna 1910 realistisesti esille tämän tekijän aiheuttaman muutoksen puoluejohtajien sosiaalisessa asemassa ja heidän luonteenpiirteissäänkin.³ Samalla Michels

korosti puoluetöiminnan hyödyllisyyttä siinä mielessä, että runsaasti lahjasta ainesta on sen avulla pystynyt nousemaan proletariaatin joukosta. Sosiaalisen liikkuvuuden tutkimuksen uranuurtaja Pitirim Sorokin puolestaan luki 17 vuotta myöhemmin poliittisen järjestötoiminnan tärkeimpien sosiaalisen kohoamisen (vertikaalisen liikkuvuuden) väylien joukkoon armeijan, kirkon ja koulun sekä muiden järjestöjen ohella.⁴ Viitattuaan mm. jo Rooman valtakunnan aikaisiin esimerkkeihin joidenkin orjien, työläisten ym. kohoamisesta huomattaviin aseisiin, sen jälkeen kun mahtavat isännät olivat aluksi sijoittaneet nämä suosikkipalvelijansa hallinnollisiin tehtäviin, Sorokin totesi poliittisen toiminnan vaaleihin perustuvassa demokratiassa saaneen hieman toisen muodon. »Tullakseen valituksi henkilön on osoitettava persoonallisuutensa, yritteliäisyytensä ja kykynsä hoitaa menestyksellä kuvernöörin, kansanedustajan, senaattorin, pormestarin, ministerin tai presidentin tehtäviä. Helpoin tie on osallistuminen poliittisen järjestön toimintaan. Ilman sitä on vain vähäiset mahdollisuudet kiinnittää valitsijakunnan huomio puoleensa ja tulla valituksi.» Sorokin väitti myös, että etevän, alhaista syntyperää olevan henkilön on helpompi menestyä urallaan, jos hän aloittaa sen sosialistien tai äärimmäisyysliikkeen riveissä eikä konservatiivina.⁵

Staattisesta dynaamiseen yhteiskuntaan

Sosiaalisen kohoamisen tiellä on ollut — ja on vielä tänäkin päivänä — monenlaisia esteitä, joiden poistaminen on osoittautunut helpoimmaksi suurten kumousten ja poliittisten uudistusten yhteydessä. Suomessa tarvittiin sääty-yhteiskunnan ulkoistenkin puitteiden hävittäminen, ennen kuin sosiaalisesta liikkuvuudesta saattoi tulla kansan »syvien rivien» henkiset voimavarat paljastava ja käyttöön ottava mahti.

Oppikoulujen ja etenkin *korkeakoulujen* ovien avautumisen vähitellen kaikkiin yhteiskunnankerroksiin lukeutuvien kotien lapsille on kuitenkin havaittu jo osaksi siihen mennessä luoneen kahden tai kolmen sukupolven aikana uudenlaisen, suurelta osalta kansan pohjakerroksista, talonpoikaistai työläiskodeista, juurensa juontaneen sivistyneistön, kuten Heikki Waris on osoittanut.⁶ Koulujen lisääntymisellä ja koulunkäynnin leviämällä yhä laajempien piirien oikeudeksi on näin ollut merkittävä osuus säätyrajojen himmentäjänä ja sosiaalisen kohoamisen tärkeänä alullepanijana jo ennen kuin säätyedustuslaitos, sääty-yhteiskunnan ulkoinen, poliittinen kehys, lakisääteisesti poistettiin vuoden 1906 eduskunnanuudistuksen yhteydessä. Tämä puolestaan merkitsi vielä ratkaisevampaa askelta kohti dynaamista sosiaalisen liikkuvuuden yhteisöä, jossa yksilöiden menestyminen ensi sijassa määräytyy heidän suoritustensa eikä syntyperän tai muiden perittyjen ominaisuuksien mukaan.⁷

Poliittisella toiminnalla ei voinut olla niinkään paljon merkitystä kuin koulunkäynnillä *sääty-yhteiskunnan* valtakaudella, jolle luonteenomainen *staattisuus*, sulkeutuneisuus näkyi juuri siinä, että synty-perä useimmissa tapauksissa määräsi yksilön yhteiskunnallisen aseman; sääty ja virka-asemakin periytyivät isältä pojalle samaan tapaan kuin se varallisuus, jonka turvin virkauralle valmistuttiin.⁸ Tällöin vallinneen käsityksen mukaan oli aivan luonnollista, että oikeudet olivat samalla tavoin porrastettuja kuin yhteiskuntakin; valtiollisia oikeuksia saattoi olla vain niillä, joilla — Pentti *Renvallin* sanontaa lainataksemme — oli »laajemat näköalat ja sen mukaisesti parempi mahdollisuus arvioida asioita kaikinpuolisesti.»⁹ Kyvyn itsenäiseen ajatteluun katsottiin riippuvan etenkin riittävän turvatusta toimeentulosta. Tämä ajattelutapa väritti äänioikeuden laajentamisesta käytyjä keskustelujakin.¹⁰ Sosiaalista liikkuvuutta ei vanhassa sääty-yhteiskunnassa ilmeisesti pidetty toivottavanakaan.¹¹ Staattinen olotila kuvastuu myös viimeisten säätyvaltiopäivien (1905—1906) jäsenistöä koskevista havainnoista. Niistä eduskunnan uudistusta käsittelemässä olleista 341 säätyedustajasta, jotka ovat objektiivisten kriteerien perusteella luokiteltavissa ylimpään sosiaaliseen kerrostumaan, voitiin jopa 89 % lukea tästä samasta kerroksesta lähteneiksikin. Sosiaalista kohoamista ilmeni siis tällöin vain joka yhdeksännen kohdalla.¹²

Koulunkäynti oli siis ensimmäinen ja tähän aikaan itse asiassa ainoa toiminnan muoto, jonka yhteydessä voitiin nähdä avoimelle yhteiskunnalle ominaista suoritusten lisääntyvää arvostusta. Muitakin merkkejä säätyerojen kaventumisesta ja »säätykierron» voimistumisesta alkoi tulla esiin. Elinkeinovapauden toteuttaminen 1860-luvun lopulla, joka kuvastui esim. porvarissäädyn vaaleissa äänioikeuden sitomisessa veronmaksuun eikä enää tietyn porvarinammatin harjoittamiseen, avasi mahdollisuudet vapaaseen taloudelliseen yritteliäisyyteen. Vapautuminen sääty-yhteiskunnan sosiaalisesta sidonnaisuudesta näkyi vähitellen uusissa katsomuksissakin patriarkallisten käsitysten väistyessä liberaalisten tieltä. Teollistuminen nimenomaan korosti suorituksia edellyttävien elinkeinojen osuutta, yhteiskunnan alkava kaupungistumispyrkimys ja järjestöelämän vilkastuminen muuttivat kaikki osaltaan väestön elinkeinorakennetta lisäten työtilaisuuksia, koulutetun henkilökunnan tarvetta ja samalla kohoamismahdollisuuksia.¹³

Järjestötoiminnan osuus kehityksessä

Erityisesti järjestö- ja tiedotustoiminnan elpymisellä oli merkittävä vaikutus uusien ylenemistilaisuuksien löytymiseen poliittisen sektorin puolelta. Yhteiskunnan kansanvaltaistumista tässä suhteessa joudutti yleisesti *työväestön poliittinen järjestäytyminen* 1800-luvun jälkipuoliskolla, mutta vasta suur-

lakon jälkeisessä murrosvaiheessa (v. 1906) toteutunut *äänioikeuden yleistyminen* avasi Suomessa poliittisten järjestöjen toiminnalle aivan uudet kehitysmahdollisuudet. Vaalitaistelun organisoiminen valtakunnallisessa tai vaalipiirin laajuudessa vaatii pysyvän toimihenkilöstön kouluttamista ja palkkaamista erityisesti sosiaalidemokraattisessa puolueessa, mikä merkitsi samalla kohoamisen väylän tarjoutumista myös työväestön omasta keskuudesta oleville jäsenille.

Vanhoissa porvarillisissa puolueissa murrosvaihe ei välittömästi johdantanut samaan kehitykseen eikä poliittinen toiminta saanut vastaavaa merkitystä sosiaalista asemaa kohottavana tekijänä. Niin kauan kuin kaikenlainen poliittinen vaikutusvalta oli äänioikeusrajoitusten vuoksi vain pienellä osalla kansalaisia ja vaalipiirit olivat aatelittomien säätyjen vaaleissa alueellisestikin pieniä, oli yksityisellä henkilölläkin vielä mahdollisuus pelkästään henkilökohtaisen auktoriteettinsa nojalla saavuttaa riittävästi menestystä poliittisen vallan käytöstä taiseltaessa. Tällöin — puolueiden ollessa vielä ns. kaaderipuolueen tai johtajapuolueen asteella ja vaalipiirien ollessa kaupunkreja, hiippakuntia tai tuomiokuntia — saattoi siis joku arvossapidetty henkilö jo itsenäisesti ehdokkaaksi asettumalla saada riittävän määrän kannattajia päästäkseen hoitamaan edustustehtävää, joka vielä silloin oli puhtaasti kunniatehtävän luonteinen ja hyvin varsinaisen päätoimen ohella hoidettavissa.¹⁴ Vaikka Suomesta ei voidakaan sanoa kuten Englannista 1800-luvun puolivälissä, että poliittinen ja sosiaalinen eliitti samaistuivat täysin¹⁵, oli siis myös täällä kuin itsestään selvää, että menestyminen poliittisessakin elämässä edellytti suotuisaa syntyperää. Yhtä luonnollista on, että valtakunnallisen, keskitetyn puolueorganisaation kehittämisessä jäi edelläkävijän osa työväenliikkeelle. Vasta tarve pystyä kilpailemaan uusien valitsijajoukkojen kannatuksesta sosiaalidemokraattisen puolueen kanssa pakotti myös porvarilliset puolueet luomaan pysyvän, joskin vielä epäyhtenäisen vaaliorganisaation. Vielä pitkään tämän jälkeenkin nämä puolueet tyytyivät tulemaan toimeen miltei ilman vakinaisesti palkattua työvoimaa.¹⁶ Toisin oli sosiaalidemokraattisessa puolueessa, jossa puolueen järjestötyö ja puoluelehdistö samoin kuin työväenliikkeen toinen työsarka ammattiyhdistykset ja näihin liittyen myös työväestön ehdokkaille avautunut valtiopäiväfoorumi tarjosivat monille kyvykkäille työläisille mahdollisuuden suorituksiin ja sosiaaliseen nousuun.¹⁷

Poliittisen toiminnan laajentuminen

Edellä kuvattu puoluelaitoksen luonteen ja aseman muuttuminen on samalla merkinnyt sen *tehtäväpiirin laajentumista* uusille aloille. Puolueiden merkitystä nyky-yhteiskunnassa luonnehdittaessa todetaan tavallisesti kes-

keiseksi niiden varsinainen tavoite, saada haltuunsa poliittinen valta ja ottaa vastuu (tai osavastuu) hallitustehtävien hoitamisesta määrääjäksi eteenpäin. Pyrkinessään tähän ne samalla tuovat yhtenäisyyttä poliittiseen elämään, kun ne huolehtivat »alkukarsinnasta» vaalien yhteydessä esittämällä valitsijakunnan harkittavaksi poliittisia vaihtoehtoja, niin ettei äänestäjien tarvitse tehdä valintaansa miljoonien vaan suhteellisen harvojen toimintalinjojen ja ehdokkaiden välillä. Tämän ohella tähdennetään tavallisesti puolueiden mahdollisuutta toimia kasvattavana tekijänä, koska ne antavat monien joukkotiedotusvälineiden avulla kansalaisille tietoja tärkeistä päivän kysymyksistä, selvittävät esillä olevien ongelmien merkitystä, herättävät mielenkiintoa poliittisiin kysymyksiin ja kasvattavat siten omalta osaltaan yksilöistä poliittisesti valveutuneita ja vastuuntuntoisia kansalaisia elikkä — *Aristoteleen* sanontaa käyttäen — »poliittisia eläimiä». ¹⁸

Puolueiden tehtävien joukosta unohdetaan sen sijaan useasti tehtävä, joka edellä sanotun perusteella työväenpuolueista puheenollen saa milteipä keskeisen merkityksen, nimittäin *poliittisen johtajiston kouluttaminen*. Juuri pitkäaikainen valmennuskausi puoluejärjestön piirissä — tai sen valtuuttamana erilaisissa julkisissa luottamustehtävissä — on voinut työväenpuolueiden jäsenille tuoda johtotehtävissä tarvittavaa kokemusta ja käytännöllistä asiantuntemusta, jota toisissa puolueissa on voitu helpommin saada muullakin tavoin, esim. koulunkäynnin avulla. Työväenpuolueiden monitahoinen organisaatio on Suomessakin voinut tarjota uudenlaisen sosiaalisen kohoamisen väylän alempiin yhteiskunnankerroksiin kuuluville kyvykkäille henkilöille, joiden mahdollisuudet ylenemiseen muilla aloilla ovat olleet paljon pienemmät. Myös puoluelehdillä ja ammattijärjestöillä on Suomessa ollut samanlainen merkitys, viimeksi mainituilla kuitenkin vähäisemmässä määrässä kuin esim. Englannissa. Tätä osoittaa mm. se, että sosiaalidemokraattisesta puolueesta vuosina 1919—1939 valittujen kansanedustajien isistä vain yksi oli vapaan ammatin harjoittaja, mutta edustajista itsestään 81 eli 39 % (lähinnä puolueiden toimihenkilöitä tai lehtimiehiä, jotka tavallisesti luetaan keskiluokkaan). Kommunistisista sosialistisen työväenpuolueen kansanedustajista oli 1920-luvulla niinkään yhtä suuri osa vapaan ammatin harjoittajia, ennen kaikkea ammattijärjestöjen toimihenkilöitä, mutta heidän isistään ei yksikään. Venäjän vallan aikana (1907—1917) sosialistiedustajien vastaavat jakautumat olivat vieläkin jyrkemmin toisistaan eroavia; syntyperältään ei heistä ketään voitu lukea vapaan ammatin harjoittajien piiriin, oman ammattinsa perusteella sen sijaan 97 eli 42 %. Kaikista edustajista oli vastaavina aikoina vapaan ammatin harjoittajia 22—24 % ja heidän isistään ainoastaan 0.2—0.4 %. Sosiaalisen liikkuvuuden voimakkuutta osoittaa se, etteivät nämä ammatit edes vielä vuonna 1930 tarjonneet työpaikkoja enemmälle kuin puolelle prosentille koko väestöstä. Miltei samanlaiset jakau-

tumat saadaan myös toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta sosiaalidemokraattisen puolueen ja SKDL:n edustajien sosiaalisesta taustasta.¹⁹

Valtiopäivätyön ohella on myös *paikallishallinnollisten* ym. julkisten luottamustehtävien hoitaminen — joko pelkästään tai lainsäädäntötyön ohessa — voinut toimia askelmana sosiaalisesti arvostetumpaan asemaan — esimerkkejä tällaisesta löytyy vaivatta varsinkin suurimpien kaupunkien ja kauppaloitten johtajien uria tarkasteltaessa — mutta näissäkin tapauksissa on tie julkisiin tehtäviin kulkenut puoluejärjestön kautta; mikään muu väylä ei ole samassa määrin tasoittanut eri yhteiskuntapiireistä lähteneiden henkilöiden mahdollisuuksia sosiaaliseen kohoamiseen.

Kaikkiin puolueisiin lukeutuville poliittinen toiminta ei kuitenkaan ole osoittautunut yhtä tärkeäksi sosiaalisen kohoamisen väylänä. Maalaisliiton maanviljelijä-maatalousteknikon ammatista lähteneistä puolueaktiiveista moni on päätenyt huomattaviin virka-asemiin varsinkin toisen maailmansodan jälkeen. Muissa, perinteellisesti porvarillisen leiman säilyttäneissä puolueissa järjestötehtävien hoitamiseen ei sen sijaan ole kiinnitetty ehdokasasettelussa niin paljon huomiota, jopa tätä on voitu pitää äänestäjien suhtautumista ajatellen haitallisenakin tekijänä.²⁰ Näissä puolueissa eivät johtotehtäviätkään ole — sihteeristöä lukuunottamatta — vakinaisesti palkattujen toimihenkilöiden käsissä, kuten asia on tavallisesti työväenpuolueissa ja niihin läheisesti liittyvissä ammattijärjestöissä. Porvarilliset kansanedustajat ovatkin vain harvoin olleet lehdistön tai erilaisten järjestöjen palveluksessa ja heidän vanhempansa tuskin koskaan. Puoluepoliittista järjestötoimintaa kompensoivan esivalmennuksen näyttää näissä puolueissa sen sijaan tarjonneen *osallistuminen kunnallispolitiikkaan*.²¹ Jonkun henkilön tunnettuun, arvostettuun yhteiskunnalliseen asemaan ehdokasasettelussa kiinnitettyssä huomiossa on sitä paitsi vieläkin nähtävissä jätettä varhaisemmilta ajoilta, vuosisadan alkupuolella vallinneesta tilanteesta, jolloin mm. Max Weber korosti virkamiehen paremmin soveltuvan porvarillisten puolueiden ehdokkaaksi kuin ammattipoliitikon.²² Puolueorganisaation kiinteydyttyä voi erilaisten järjestöaktiivisten suoritus-ten kuitenkin odottaa myös porvarillisissa puolueissa saavan yhä merkittävämmän aseman ainakin ehdokkaiden nimeämisen yhteydessä.

Sosiaalisen kohoamisen vaikutuksia

Juuri puolue- ja eduskuntatyön vaikutuksesta tapahtuneesta sosiaalisesta kohoamisesta löytyy selitys siihen yleiseen havaintoon, että keskimääräinen kansanedustaja työväenpuolueessakin *sosiaaliselta asemaltaan suuresti poikkeaa tyypillisestä valitsijasta* tai puolueen jäsenestä, ts. edustajien eräänlaiseen »porvaristumiseen». Puolueorganisaation laajuus ja siihen liittyvien tehtävien lisääntyminen vaativat työväenliikkeen luottamushenkilöiltä — niin

kuin valtion tehtävien kasvu kaikilta eduskunnan jäseniltä — runsaasti kokemusta ja asiantuntemusta, joka on vaikeasti saavutettavissa ja korvattavissa. Samanaikaisesti ilmenneen luottamushenkilöiden paikallaanpysymisenkään ei sinänsä tarvitse merkitä demokraattisten periaatteiden syrjäytymistä harvainvaltaisten tieltä, minkä etenkin *Michels* ja muut elitistiteoreetikot aikoinaan selittivät juuri näissä demokratian esitaistelijoina toimineissa työväenpuolueissa tapahtuneen, vaan se saattaa olla vain olosuhteista johutuva luonnollinen ilmiö.²³

Vielä on syytä viitata kahteen ongelmaan, jotka liittyvät poliittisen toiminnan seurauksena tapahtuneeseen sosiaaliseen kohoamiseen. Tällä tavoin alkunsa saaneeseen voimakkaaseen nousuun liittyy ensiksikin usein suuri riski siinä tapauksessa, että saavutettu sosiaalinen asema järjestössä on riipuvainen henkilökohtaisen luottamuksen nauttimisesta tai järjestön asemasta yhteiskunnassa. Uhkaamassa on tällöin aina *takaisinpaluun välttämättömyys*, sillä kannattajien suosion menettäminen saattaa tuoda eteen palaamisen alkuperäiseen ammattiin ja sosiaaliseen asemaan, ts. sosiaalisen vajoamisen. Hävinneen edustajan ei ole koskaan helppoa palata jatkamaan alkuperäistä ammattiaan, jos se on — kuten työläisten kohdalla säännöllisesti on välttämätöntä — ollut kokonaan jätettävä puolue- tai valtiopäivätyön vuoksi.²⁴ Vaikeutta lisää se seikka, että sosiaaliseen kohoamiseen tavallisesti samalla liittyy — tai sen edellytyksenä on — alueellinen liikkuvuus, joka näkyy maalaiskunnista kaupunkeihin suuntautumisena synnyin- ja asuinpaikkoja vertailtaessa.²⁵ Helpointa on palaaminen sellaiseen ammattiin, joka jo sinänsä on arvostettu. Eräänä tällaisena ammattina ovat S. Martin *Lipset* ym. tuoneet teoksessa »Union Democracy» esiin kirjaltajan ammatin, jonka piiristä Suomen työväenliikekin on saanut monia aktiivisimmista jäsenistään.²⁶ Erityisesti valtiopäivätyöstä poisjääminen saattaa samalla merkitä sosiaalisen arvonannon laskemista, onhan kansanedustajan toimi ammattien joukossa kaikilla osoittautunut korkealle arvostetuksi.²⁷

Toisaalta on silloin tällöin esitetty olettamus — voimatta tai yrittämättä sitä kuitenkaan perustella — että erityisesti sosiaalista kohoamista merkitsevä siirtyminen työläisestä tai pienviljelijä-metsätyömiehestä keskiluokkaan luettavaan toimitsijan tms. ammattiin vaikuttaisi samalla asianomaisen henkilön *poliittisiin asenteisiin ja mentaliteettiin* siinä määrin, että siitä olisi seurauksena ainakin vaikeuksia yhteyden ylläpitämisessä kannattajiin. Erityisesti *Michels* on esittänyt asian erittäin kärjistetysti puolueita koskevassa analyysissään, joka ihmeteltävän useassa muussa kohdassa pitää paikkansa vielä puoli vuosisataa myöhemmin. Hän viittaa aluksi siihen, että tarmokkaat ja kykenevät self-made-man'it ovat voineet työväenliikkeestä löytää uuden työalan, joka tarjoaa mahdollisuuden sosiaaliseen nousuunkin. Kun henkilö jättää käsityön henkisen työn (intelligentsian) vuoksi, hän sa-

malla läpikäy muutoksen siirtyessään alimpaan porvariston luokkaan. Poliitiikan ammattimainen harjoittaminen käy yhä komplisoidummaksi samoin kuin sosiaalinen lainsäädäntökin, ja lopulta työväenjohtaja menettää solidarisuuden tunteen luokkaa kohtaan, josta hän on lähtöisin. Tällainen kehitys johtaa *Michelsin* mukaan uuden luokkajaon syntymiseen yhteiskunnassa.²⁸ Eräät muutkin politiikan tutkijat — mm. Maurice *Duverger* ja W. L. *Guttsman* — ovat vielä aivan viime aikoina asettuneet sille kannalle, että yhä liikkuvammalle yhteiskunnalle luonnollisen työväenedustajien keskiluokkavaltaisuuden (»porvaristumisen») on pakko vaikuttaa myös heidän sosiaaliseen asemaansa, ehkä ei heidän sosialismiaan heikentävästi mutta joka tapauksessa johdon ja kannattajien välistä suhdetta haittaavasti.²⁹

Uraliikkuvuus

Sosiaalisen kohoamisen määrä mitataan tavallisimmin vertailemalla kahden sukupolven, isän ja pojan (tai tyttären) välistä eroa sosiaalisessa asemassa. Toisen tutkimuskohteen tarjoaa saman sukupolven aikana tapahtunut liikkuvuus eli uraliikkuvuus.³⁰ Poliittisen toiminnan vaikutus tässä suhteessa on kuitenkin toistaiseksi miltei täysin selvittämättä. Tässä voidaankin viitata vain joihinkin havaintoihin, joita on tehty tutkittaessa Suomessa vuosina 1919—1939 kansanedustajina toimineiden sosiaalisessa asemassa valituksi tulon jälkeen tapahtuneita muutoksia. Eduskunnan merkitys sosiaalisen kohoamisen väylänä saadaan varsinaisesti esille tarkastelemalla niitä uusia toimia, joihin kansanedustajat ovat siirtyneet nimenomaan tai ainakin osittain valtiopäivätoiminnan ansiosta, tai arvostuksen lisääntymistä merkitseviä arvonimiä, joita monet pitkän aikaa eduskunnassa olleet henkilöt ovat ehtineet saada. Tällöin sosiaalinen liikkuvuus on tavallisesti tapahtunut paljon lyhyemmän ajan kuluessa kuin kahden sukupolven välinen ja kansanedustajista puheenollen lisäksi siinä iässä — keskimäärin 35—40 vuoden iästä lähtien — jolloin kohoaminen on yleensäkin jo harvinaisempaa. Myöhempi kohoaminen osoittautuikin yleisyydeltään vain noin puoleksi eduskuntaan tuloa edeltäneen kohoamisen määrästä, sillä siirtymistä korkeampaan sosiaaliseen asemaan tapahtui vain noin joka viidennen edustajan kohdalla.³¹ Maaherran, keskusviraston johtajan, suurlähettilään ja kaupunginjohtajan virat sekä teollisuuslaitosten tai taloudellisten järjestöjen johtajan paikat ovat esimerkkejä sellaisista korkeista tehtävistä, joihin kansanedustajia on useasti nimitetty — joko suoraan valtiopäivätyön perusteella tai sen jälkeen kun heidät on kutsuttu edustajantuolilta hallituksen jäseniksi. Ilmeistä siis on, että eduskuntatyökin sinänsä on ollut omiaan viemään lainsäätäjiä eteenpäin sosiaalisessa arvoasteikossa, joko avaamalla pääsyn uusiin virkoihin tai edustajan toimen itsensä nauttiman arvostuksen vuoksi.

Sekä poliittisella toiminnalla että siihen edellä esitetyllä tavalla läheisesti liittyvällä sosiaalisella liikkuvuudella on monessa suhteessa tärkeä asema nykyaikaisessa suorituksiin perustuvassa yhteiskunnassa. Molemmat on haluttu lukea demokraattisen järjestelmän välttämättömien edellytysten joukkoon. Viimeksi mainitun ilmeneminen voimakkaana valtiopäivämiesten sosiaalisessa taustassa heti eduskannanuudistuksen jälkeen on luonnollisena osoituksena kansanedustajien kansanomaisesta perustasta, johdettaville tarjoutuvista mahdollisuuksista kiivetä johtoportaan keskinäisen kilpailun ja suoritusten perusteella. Erilaisiin järjestötehtäviin osallistumista taas on pidetty erittäin merkittävänä jo esim. demokraattisiin pelisääntöihin totuttajana. Monien muiden sosiaalisen kohoamisen mahdollisuuksia lisäävien tekijöiden ohessa poliittisen toiminnan merkitys tuntuu poikkeuksellisen yleiseltä ja vakaalta. Kun esim. koulunkäynnin arvostusta sosiaalista kohoamista edistävänä saattaa uhata tällaisen kohoamisen väylän yhä laajempi yleistyminen³², puoluetoiminnan vaikutus ei tässä mielessä näytä yhtä herkästi vaihtelevalta.

LÄHDEVIITTEET

¹ *Noponen, Martti, Kansanedustajien sosiaalinen tausta Suomessa, Porvoo 1954, s. 65, 129 ja 309.*

² Koko väestön sosiaalista liikkuvuutta osoittavan luvun saamiseksi on tyydyttävä vain viittaamaan useasti käytettyihin Tauno *Hellevuon* havaintoihin, ks. *Hellevuo, Pöytäkirjatutkimus säätykierrosta, Suomalainen Suomi, 2/1952, s. 93—94.*

³ *Michels, Robert, Political Parties (transl.), Glencoe, Ill., 1949, s. 272—277.*

⁴ *Sorokin, Pitirim, Social Mobility, New York 1927, s. 164.*

⁵ *Sorokin, main. teos, s. 172—173 ja 488—489.*

⁶ Ks. *Waris, Heikki, Yliopisto sosiaalisen kohoamisen väylänä, Historiallinen Arkisto XLVII, Helsinki 1940; Waris, Oppikoulu sosiaalisen kohoamisen väylänä industrialismin murtautumiskaudella, Valtiotieteellisen Yhdistyksen vuosikirja VII, Vammala 1947; vrt. myös Jutikkala, Eino, Ständssamhällets upplösning i Finland, teoksessa Ständssamhällets upplösning i Norden, Turku 1954, s. 139.*

⁷ Vrt. *Heinilä, Kalevi, Sosiaalinen turvattomuus ja eturistiriidat suoritusten ja kilpailun järjestelmässä, Helsingin yliopiston Sosiologian laitoksen tutkimuksia n:o 23, 1963 (moniste), s. 1—2.*

⁸ Ks. esim. *Jutikkala, main. artikkeli, s. 136—140; Jutikkala, Sääty-yhteiskunta Suomessa, Oma Maa II, Porvoo 1958, s. 130—132; Waris, Suomalaisen yhteiskunnan rakenne, Helsinki 1948, s. 16.*

⁹ *Renvall, Pentti, Vanhat ja uudet voimat ja niiden sosiaalinen tausta, Suomalaisen kansanvallan kehitys, Historian Aitta XIII, Porvoo 1956, s. 36.*

¹⁰ Ks. *Jutikkala, Säätyvaltiopäivien valitsijakunta, vaalit ja koostumus, Suomen kansanedustuslaitoksen historia IV:3, Helsinki 1962, s. 64.*

¹¹ *Allardt, Erik, Syntyperää ja sosiaalista kohoamista koskevat arvostukset, Hämeenlinna 1956, s. 17.*

¹² *Noponen*, main. teos, s. 37—40. Kaikista säätyedustajista oli 82 % lähtöisin samasta kerroksesta, mihin heidät itse voitiin lukea. Tässä tutkimuksessa käytetyistä luokitusperusteista ks. s. 338—341.

¹³ Ks. *Jutikkala* 1954, s. 127 ja 137; *Teljo*, Jussi, Suomen valtioelämän murros 1905—1908, Porvoo 1949, s. 10—11 ja 16.

¹⁴ Puolueiden kehityksestä ks. esim. *Noponen*, Puoluejärjestelmä, Yhteiskuntatieteiden käsikirja I, Keuruu 1963, s. 513—516.

¹⁵ *Guttsman*, W. L., *The British Political Elite*, London 1963, s. 17.

¹⁶ Ks. *Teljo*, main. teos, s. 31—32. Esim. maalaisliitto ja kokoomuspuolue eivät saaneet edes puoluesihteerin tointa vakinaiseksi päätoimeksi ennen kuin 1920-luvun loppupuolella, ja vakinaisten piirisihteerin puuttumista useimmista vaalipiireistä valiteltiin toimintakertomuksissa vielä 1930-luvulla: ks. *Sukselainen*, V. J. Maalaisliiton järjestötoiminta vuosina 1906—1955, Heräävä Maaseutu VI, Porvoo 1956, s. 148—151; *Routavaara*, Akseli, Kolme vuosikymmentä Kansallisen Kokoomuspuolueen vaiheita 1918—1948, Helsinki 1948, s. 44—46.

¹⁷ Myös sosiaalidemokraattisessa puolueessa oli taloudellisista syistä vielä 1930-luvullakin ajoittain turvaututtava sivutoimisiin piirisihteeihin, mutta puolueen toimihenkilöiden tullessa hyvin usein valituiksi eduskuntaan tai siirtyessä muihin toimiin monet muut saivat toisaalta ainakin tilapäisesti aloittaa poliittisen toimintansa näin vapautuneilla paikoilla.

¹⁸ Ks. *Wit*, Daniel, *Comparative Political Institutions*, New York 1953, s. 219—222; *Neumann*, Sigmund (ed.), *Modern Political Parties*, Chicago, Ill., 1956, s. 396—399.

¹⁹ *Noponen*, main. teos, s. 57, 67, 142, 153 ja 307.

²⁰ Tämä näkyy myös vuosina 1919—1939 valittujen kansanedustajien aikaisemmassa osallistumisessa puolueen luottamustehtävien hoitamiseen, joka oli porvarillisten puolueiden keskuudessa selvästi harvinaisempaa kuin työväenpuolueissa; *Noponen*, main. teos, s. 258—261. Onni Rantala on kuitenkin kiinnittänyt huomiota siihen, että kokoomuksenkin jäsenten kiinnostus puolue toimintaan vilkastui toisen maailmansodan jälkeen: »Jäsenet huomasivat, että puoluejärjestöä saattoi käyttää ponnistuslautana yhteiskunta- ja valtioelämän toimiin; siitä kautta siis sai helpommin nimensä esim. kunnallisten ja valtiollisten vaalien ehdokaslistalle.» *Rantala*, Konservatiivinen puolueyhteisö, Vammala 1956, s. 80.

²¹ *Noponen*, main. teos, s. 254—255 ja 312.

²² *Weber*, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1956, s. 868.

²³ Ks. *Michels*, main. teos, s. 93—106 ja 400—402; *Mosca*, Gaetano, *The Ruling Class* (transl.), New York 1939, s. 65—66; vrt. *Neumann*, main. teos, s. 405—410.

²⁴ *Dogan*, Mattei, *Political Ascent in a Class Structure: French Deputies 1870—1958*, teoksessa *Marvick*, Dwaine (ed.), *Political Decision-Markers*, Glencoe, Ill., 1961, s. 63.

²⁵ *Noponen*, main. teos, s. 222 ja 236—237. Kansanedustajien keskittymiseen pääkaupunkiin ja eri läänien keskuspaikkoihin on etenkin työväenpuolueissa suuresti vaikuttanut se, että sosiaalisesti kohonneiden uudet »työpaikat», puolue- ja piiritoimistot, ovat sijainneet näissä keskuksissa.

²⁶ *Lipset*, S. *Martin—Trow*, *Martin A.—Coleman*, James S., *Union Democracy*, Glencoe, Ill., 1956.

²⁷ *Urho Rauhalan* (Ammattien arvostus ja yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus, käsikirjoitus) laskelmien mukaan kansanedustajan toimi on Suomessa sijoitettu 1 293 ammatista 54. tilalle eli osapuulleen yhtä korkealle kuin mm. eversti, siis korkeimpien virkamiesten tasolle kuten nyttemmin palkkauksessakin.

²⁸ *Michels*, main. teos, s. 82 ja 273—277.

²⁹ Ks. *Duverger*, Maurice, *Political Parties* (transl.), Bristol 1954, s. 159–160; *Guttsman*, main. teos, s. 275.

³⁰ Ks. *Laaksonen*, Oiva, *Suomen liike-elämän johtajisto*, Porvoo 1962, s. 25.

³¹ *Noponen*, main. teos, s. 138.

³² Ks. *Allardt—Littunen*, *Sosiologia*, Porvoo 1961, s. 163.

alansa perusteos

yhteiskuntatieteiden käsikirja I-II

Käsikirja antaa artikkeleissaan seikkaperäisen kuvan nykyaikaisen yhteiskuntatietouden keskeisistä käsitteistä, menetelmistä ja sisällyksestä sekä suomalaisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tuloksista. Teos käsittää seuraavat alat: kansantaloustiede, sosiaalipolitiikka, sosiologia, tilastotiede, valtio-oppi sekä yhteiskuntatieteiden tutkimusmenetelmät. I osa 527 s., II osa 523 s. Hinta osalta kangask. 50:–, nahkaselk. 57:80.

otava